

Наливайко Лариса Романівна

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових
дисциплін юридичного факультету,
Заслужений юрист України

Орешкова Аліна Федорівна

слухач магістратури Навчально-наукового інституту
заочного навчання та підвищення кваліфікації

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Науковий та практичний інтерес звернення до проблематики громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, зокрема Служби безпеки України, зумовлений демократизацією українського суспільства й державності. Зважаючи на те, що тривалий час робота правоохоронних органів, на які покладалася захист державної безпеки, обмежувався витоком будь-якої інформації, сьогодні в межах реформування державного життя в нашій країні має робитися акцент на формування партнерської моделі взаємовідносин між суспільством та СБУ.

Питання здійснення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів були предметом досліджень О. Андрійко, М. Ануфрієва, О. Бандурки, О. Гаєвської, В. Гаращука, І. Голосніченка, С. Денисюка, В. Кобринського, О. Корнієвського, Ю. Кравченка, О. Музичука, В. Петкова, О. Сушинського та ін. Не заперечуючи вагомому внеску цих науковців у розробку проблематики громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, необхідно звернути увагу на те, що залишаються майже не дослідженими особливості громадського контролю за діяльністю СБУ в умовах розвитку демократичної правової держави.

Цілком слушно зауважує С. Стеценко, що відкритість і прозорість у діяльності державних органів свідчить про можливість здійснення громадського контролю за їх діями, а також об'єктивне інформування громадськості щодо підготовки і втілення в життя державно-управлінських рішень [1, с. 59]. Про важливість застосування громадського контролю за діяльністю СБУ свідчать статистичні дані. Так, за II квартал 2016 р. до підрозділів Центрального управління Служби безпеки України, органів, закладів і установ Служби безпеки України надійшло 522 запитів на інформацію (II кв. 2015 р. – 523), в т.ч.: індивідуальних – 522 (II кв. 2015 р. – 520); колективних – 4 (II кв. 2015 р. – 3). З них звичайною поштою надійшло 370 запитів, факсом – 6, на особис-

тому прийомі отримано 27 запитів, електронною поштою – 123 [2]. Серед запитувачів переважають фізичні особи – 410 (II кв. 2015 р. – 331); юридичні особи – 110 (II кв. 2015 р. – 166); об'єднання громадян без статусу юридичної особи – 6 (II кв. 2015 р. – 26) [2]. Отже, подання запитів у сфері доступу до публічної інформації набуває все більшого поширення серед громадськості.

Попри відсутність спеціального закону про громадський контроль, його нормативну базу складають окремі норми Конституції України та інших законів. Згідно зі ст. 5 і 58 Конституції України, народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні, яку він здійснює безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами [3]. Основним законом, який регулює діяльність СБУ в цілому та засади демократичного контролю за його діяльністю, є Закон України «Про Службу безпеки України». Стаття 7 Закону закріплює право громадськості на інформацію про діяльність цього правоохоронного органу. Зокрема, вона визначає, що Служба безпеки України інформує про свою діяльність через засоби масової інформації, шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку. Забороняється встановлювати обмеження на інформацію щодо загального бюджету Служби безпеки України, її компетенції та основних напрямів діяльності, а також випадків протиправних дій органів і працівників Служби безпеки України. При цьому не підлягає розголошенню інформація з обмеженим доступом, крім випадків, передбачених законами України [4].

Однак цим Законом не передбачено норми, які стосуються безпосередньо громадського контролю за діяльністю цієї служби, як, наприклад, у Законі України «Про Національну поліцію», в якому інституту громадського контролю та основним формам контролю з боку громадськості присвячено окремий VIII розділ, який так і називається – «Громадський контроль поліції» [5].

Закон України «Про інформацію» визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес [6]. Закон України «Про громадські об'єднання» (п. 3 ч. 1 ст. 21) до прав громадських об'єднань відносить право одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації [7]. Згідно із Законом України «Про звернення громадян» громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-

економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення(ч. 1 ст. 1) [8] та ін.

На нашу думку, нормативно-правові акти у цій сфері містять суперечності та прогалини, які знижують ефективність громадського контролю, сприяють виникненню конфліктів під час його здійснення, сприяють зростанню недовіри до органів СБУ. Так, за даними соціологічних опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова, зовсім не довіряють Службі 27,3% опитаних респондентів, переважно не довіряють – 33,7%, переважно довіряють – 22,7%, цілком довіряють – 2%, важко сказати – 14,4%. [9]. Наведена динаміка показує втрату цим органом влади авторитету у суспільстві, помітне зниження довіри до нього людей.

Зі зміцненням курсу на розбудову демократичної правової держави для виконання завдань з організації і здійснення взаємодії з громадянським суспільством постало питання про створення певного органу, або ж делегування вже існуючому, повноважень щодо роботи з громадськістю, засобами масової інформації, органами самоврядування. Так, при СБУ створено Громадську раду з питань оновлення Служби безпеки України, яка є колегіальним консультативно-дорадчим органом при СБУ, утвореним для забезпечення участі громадян у здійсненні громадського контролю за проведенням перевірок та застосуванням заборон, передбачених Законом України «Про очищення влади», налагодження ефективної взаємодії спецслужби з цих питань із громадськістю, врахування громадської думки під час процесу оновлення СБУ, а також сприяння виконанню функцій органу, що здійснює перевірку достовірності відомостей щодо застосування заборон, передбачених ч. 3 і 4 ст. 1 Закону України «Про очищення влади» [10].

У свою чергу, С. Кушнір зазначає, що діяльність громадських рад при органах державної влади – це достатньо поширений правовий засіб, що забезпечує прозорість діяльності органів держави та врахування пропозицій представників громадськості [11, с. 15-16]. На думку А. Крупника, саме громадські ради як інструмент демократизації може бути найбільш ефективним в умовах сучасної трансформації української суспільно-політичної системи, оскільки, з одного боку, дозволяє впорядкувати взаємозв'язки між владою і громадою, а з іншого – завдяки достатньо високому ступеню свободи забезпечує можливість постійного удосконалення форм і методів співпраці між ними [12].

Нині Громадська рада з питань оновлення СБУ виконує ті завдання і функції громадських організацій, які на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку нашої держави є своєрідною сполучною ланкою між політичним і громадянським суспільством, між «низамми» і «верхами». І саме в цьому полягає їх стабілізуюча, інтегративна роль у суспільстві [13, с. 19]. Проте її діяльність на практиці не задовольняє вимоги, які на неї покладено українським суспільством. До негативних причин належить, по-перше, відсутність законодавчого підґрунтя, що надає змогу деяким регіональним управ-

лінням СБУ фактично ігнорувати наказ Центрального управління СБУ. По-друге, низьким є стан інформування громадськості про свою діяльність на власному веб-сайті, що може бути пов'язано з функціонуванням її на безоплатній основі та на засадах добровільної участі громадських діячів (активістів) [10]. Перешкода щодо інформування громадськості має шляхи вирішення, а саме на офіційному веб-сайті СБУ передбачено веб-сторінку Громадської ради. Крім того, Громадська Рада при СБУ має сторінку в соціальній мережі Facebook.

В демократичних країнах активну роботу із контролю за діяльністю служб безпеки проводять міжнародні незалежні організації. Наприклад, міжнародна організація «Артикль 19» (Article 29 Working Party), робота якої має важливе значення у здійсненні цивільного, у тому числі громадського, контролю за діяльністю служб безпеки з питань, що стосуються персональних даних громадян, у зв'язку з тим, що в багатьох країнах-членах ЄС діяльність організації з контролю за спецслужбами вкрай обмежена. За результатами своєї діяльності «Артикль 19» надає рекомендації національним службам безпеки, правоохоронним органам тощо [14].

Отже, значення громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, а саме СБУ, для розвитку демократичної правової держави полягає у створенні належного правового підґрунтя для ефективного підвищення їх діяльності та додержання прав і свобод людини та громадянина. Незважаючи на те, що адміністративно-правове забезпечення функціонування громадських рад при СБУ перебуває у зародковому стані, його розвиток має перспективи для ефективного та дієвого впровадження громадського контролю за діяльністю СБУ.

Література

1. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С.Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.
2. Статистичні відомості про роботу із запитами на інформацію, які надійшли до Служби безпеки України у II кварталі 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ssu.gov.ua/ua/pages/168>.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.
6. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
7. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2002 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
8. Про звернення громадян : Закон України від 02 жовтня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
9. Якою мірою Ви довіряєте наступним державним і недержавним інституціям? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1000.
10. Положення про Громадську раду з питань оновлення Служби безпеки України :

затверджено наказом Центрального управління Служби безпеки України від 29 квітня 2015 року № 286 / Громадська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sbu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=129227&cat_id=52170.

11. Кушнір С. М. Класифікація правових засобів громадського контролю в механізмі правового регулювання // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 13-18.

12. Сіцінська М.В. Громадська рада: особливості її діяльності в секторі безпеки і оборони України / М.В. Сіцінська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2014. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=673>.

13. Верхогляд В.О. Взаємодія Служби безпеки України з громадськими організаціями на шляху становлення громадянського суспільства / В.О. Верхогляд // Право і безпека. – 2010. – № 5 (37). – С. 17-20.

14. Article 29 Working Party [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/index_en.htm.

Павловцев Віктор Сергійович

студент юридичного факультету

Інституту управління та права

Науковий керівник – к.ю.н., доц. Смолярова М.Л.

*(Запорізький національний
технічний університет)*

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЯК ОДНЕ З ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави, коли трудове законодавство потребує реформування відповідно до вимог сучасної економіки, правому регулюванню трудових відносин має бути приділено особливу увагу, оскільки саме вони перетинають усі види інших відносин, а стан їх правового регулювання є критерієм соціальної спрямованості держави.

Особливої уваги потребує дослідження права людини на працю, хоча його достатньо висвітлено в науці трудового права. Так, у цій галузі працювали такі науковці, як В.В. Єгоров, А.Є. Пашерстник, О.В. Смирнов, М.Й. Бару, В.В. Жернаков, Ю.С. Кашкін, О.С. Пашков та інші. Однак більшість досліджень цих авторів було виконано ще за часів СРСР, тому з урахуванням сучасних змін, які відбулися в суспільстві, це питання є актуальним.

Метою даного дослідження є встановлення юридичної природи права людини на працю й внесення пропозицій щодо удосконалення законодавства про працю України у цій сфері з використанням міжнародного досвіду.

Право на працю є одним з основних прав людини. Стаття 43 Конституції України встановлює, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Конституційно закріплене право на працю є основою трудового права,